

in het land van de vijand te gaan werken. Trouwens, men had er veel méér uitgezonden dan honderdvijf-en-zestigduizend; in februari '42 was de opgave van de officiële Nederlandse instanties dat meer dan zestigduizend arbeiders uit Duitsland naar Nederland teruggekeerd waren. Er zullen wel talrijke normaal teruggekeerden geweest zijn (door ziekte bijvoorbeeld of door andere vormen van arbeidsongeschiktheid) maar stellig waren er onder hen vele duizenden die 'contractbrekers' waren. Er waren ook meer 'contractbrekers' geweest dan men uit de officiële cijfers van februari '42 kan afleiden want van de zomer van '41 af waren de 'contractbrekers' in Nederland met straffen bedreigd die velen er toe gebracht hadden, weer naar Duitsland te vertrekken. In die zomer waren door Sociale Zaken namelijk strafkampen ingericht, hoofdzakelijk in Groningen en Gelderland – kampen die onder beheer stonden van de rijksdienst voor de werkverruiming. Die kampen droegen een nog ongunstiger karakter dan de 'normale' werkverschaffingskampen. Menige arbeider weigerde dan ook, zich naar zulk een strafkamp te laten zenden. Het mocht dan waar zijn dat eind februari '41 een verordening van Seyss-Inquart verschenen was, verordening 42/41, waarbij Nederlanders door de gewestelijke arbeidsbureaus verplicht konden worden, 'binnen het bezette Nederlandse gebied voor een bepaalde tijd op een hun aangewezen plaats diensten te verrichten' (straf bij niet-naleving: maximaal een jaar gevangenisstraf),¹ maar het was toch te bar dat men op grond van zulk een aanschrijving van het gewestelijk arbeidsbureau het gezin in de steek moest laten om ergens aan de Dollard, op de Veluwe of in de Achterhoek als een soort gevangene zware grondarbeid te verrichten! Wie zulk een aanschrijving naast zich neerlegde, kreeg daar trouwens aanvankelijk weinig last door. De officieren van justitie maakten geen haast met de voorbereiding der berechting en als het tot berechting kwam, werden veelal uiterst lage straffen opgelegd, soms zelfs slechts twee kwartjes boete of een dag hechtenis.

Dat ging de bezetter vervelen. Eind november '41 greep hij in: een aantal burgemeesters kreeg opdracht, in totaal ca. honderdveertig 'contractbrekers' door de gemeentepolitie te laten arresteren en naar het concentratiekamp Amersfoort over te brengen. Aldus geschiedde, maar verscheidene burgemeesters protesteerden tegen de opdracht die zij hadden moeten uitvoeren. Frederiks legde hun bezwaren aan Rauter voor – en Rauter deed de toezegging dat hij de gemeentepolitie met rust zou laten: voortaan werden de 'contractbrekers' door de *Sicherheitspolizei* opgeroepen en deze zorgde dan voor het transport naar Amersfoort. Wij hebben niet de indruk dat de *Sicherheitspolizei* veel oproepen heeft laten uitgaan. De eerste honderdveertig had

¹ VO 42/41 (*Verordeningenblad*, 1941, p. 152-54).